

Ярослав ЧАЙКОВСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, slawik1966@gmail.com, ya.chaikovskyi@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1287-8094

Іванна ЧАЙКОВСЬКА

Ягеллонський університет, Краків, Польща, ch.ivanna1993@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9425-2852

Євген ЧАЙКОВСЬКИЙ

аспірант, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна,
chaikovsky26@gmail.com

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Вступ. У статті розглянуто статистичні дані щодо кількості банків, які мають банківську ліцензію, банків з іноземним капіталом та динаміку впливу іноземного капіталу на українську банківську систему в 2010–2021 рр. Проведено аналіз динаміки активів і пасивів банків та частки активів банків у валовому внутрішньому продукті України в 2010–2021 рр. Досліджено структуру власності активів банківської системи, динаміку доходів, витрат, фінансових результатів, рентабельності активів (ROA) і рентабельності капіталу (ROE) банків України. Обґрунтовано висновки щодо сучасного стану та ефективності діяльності банків у 2010–2021 рр.

Мета – проаналізувати ефективність діяльності банківських установ в Україні в 2010–2021 рр., оцінити концентрацію капіталу банківської системи та обґрунтувати напрями підвищення ефективності функціонування українського банківського сектору в сучасних умовах.

Методи. Для дослідження тенденцій розвитку, сучасного стану функціонування банківської системи України використані статистичні методи, методи техніко-економічного і фінансового аналізу та спостереження. Статистичний і графічний методи використані для обробки й узагальнення статистичних даних та їх відображення у таблицях і рисунках. На основі діалектичного методу пізнання узагальнено структуру власності активів банківської системи, динаміку доходів, витрат, фінансових результатів, рентабельності активів (ROA) і рентабельності капіталу (ROE) банків України. Системний метод використано для вивчення рівня концентрації банківської системи.

Результати. Дослідження тенденцій розвитку основних показників діяльності банків в Україні показує, що за аналізований період кількість комерційних банків систематично зменшувалася. Водночас за цей же період вартість активів і пасивів банківського сектору зросла. Провідне місце на ринку фінансових послуг України займають банки.

Однак для сучасної банківської системи відчутна тенденція до поступового зменшення частки активів банків у ВВП. В аналізованому періоді в структурі власності банківської системи відбувалися значні перегрупування в групах: банки з державною часткою, банки іноземних банківських груп і банки з приватним капіталом. В результаті переходу у 2016 р. системного АТ КБ “Приватбанк” у стовідсоткову власність держави частка державних банків в структурі активів банківської системи значно зростає. Банківський ринок України сконцентрований, про що свідчать значення показників частки найбільшого банку у чистих активах (CR1), п'яти найбільших банків у чистих активах (CR5), десяти найбільших двадцяти банків у чистих активах (CR10), найбільших двадцяти банків у чистих активах (CR20) та індекс Херфіндаля-Хіршмана (HHI).

Висновки. Сьогодні банківський сектор успішно адаптувався до роботи в умовах пандемії і воєнного стану та належним чином виконує свої функції, підтримуючи економіку. За результатами останніх років, банківський сектор отримує прибутки. Рентабельність активів і капіталу банківського сектору зростає. Підвищення ефективності діяльності банків України через зниження витрат, пошук нових джерел отримання доходів, в основному комісійних, через розширення напрямів взаємодії банків з клієнтами, зокрема банківське дистанційне обслуговування, використання сучасних інновацій, фінансових технологій потребує подальших наукових досліджень.

Ключові слова: концентрація капіталу; індекс Херфіндаля-Хіршмана; рентабельність активів (ROA); рентабельність капіталу (ROE); активи банків; капітал банків; банки з державною часткою; банки з приватним українським капіталом; банки іноземних банківських груп.

Форм.: 1, рис.: 4, табл.: 3, бібл.: 16.

Yaroslav CHAIKOVSKIY

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
slawik1966@gmail.com, ya.chaikovskyi@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1287-8094

Ivanna CHAIKOVSKA

Uniwersytet Jagiellonski, Kraków, Poland, e-mail:
ch.ivanna1993@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9425-2852

Yevhen CHAIKOVSKIY

postgraduate student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
chaikovsky26@gmail.com

EFFICIENCY OF THE ACTIVITIES OF BANKING INSTITUTIONS IN UKRAINE

Introduction. The article examines statistical data on the number of banks that have a banking license, banks with foreign capital and the dynamics of the influence of foreign capital on the Ukrainian banking system in 2010–2021. The analysis of the dynamics of bank assets and liabilities and the share of bank assets in the gross domestic product is carried out of Ukraine in 2010–2021. The structure of ownership of the assets of the banking system, the dynamics of income, expenses, financial results, return on assets (ROA) and return on capital

(ROE) of banks of Ukraine were studied. The conclusions regarding the current state and efficiency of operations were substantiated banks in 2010–2021.

The purpose of the article is to analyze the efficiency of banking institutions in Ukraine in 2010–2021, to assess the capital concentration of the Ukrainian banking system and to substantiate the directions for increasing the efficiency of the functioning of the Ukrainian banking sector in modern conditions.

Methods. Statistical methods, methods of techno-economic and financial analysis and observation are used to study development trends, the current state of functioning of the banking system of Ukraine. Statistical and graphic methods are used for processing and generalization of statistical data and their display in tables and figures. On the basis of the dialectical method of cognition, the ownership structure of the banking system, the dynamics of income, expenses, financial results, return on assets (ROA) and return on capital (ROE) of Ukrainian banks are summarized. The system method was used when studying the level of concentration of the banking system.

Results. The study of trends in the development of the main indicators of banks' activity in Ukraine shows that during the analyzed period the number of commercial banks systematically decreased. At the same time, during the same period, the value of assets and liabilities of the banking sector increased. Banks occupy the leading place in the financial services market of Ukraine. However, for the modern banking system, there is a noticeable tendency towards a gradual decrease in the share of bank assets in GDP. In the analyzed period, the ownership structure of the banking system underwent significant regrouping in the groups of banks with a state share, banks of foreign banking groups, and banks with private capital. As a result of the transfer in 2016 of the system JSC CB "Pryvatbank" to 100% ownership of the state, the share of state banks in the structure of assets of the banking system has increased significantly. The banking market of Ukraine is concentrated, as evidenced by the values of the share of the largest bank in net assets (CR1), the five largest banks in net assets (CR5), the ten largest banks in net assets (CR10), the largest twenty banks in net assets (CR20) and the Herfindahl-Hirschman index (HHI). The volume of non-performing loans (NPL) in Ukrainian banks was considered.

Conclusions. Today, the banking sector has successfully adapted to work in the conditions of a pandemic and martial law and is properly performing its functions, supporting the economy. According to the results of recent years, the banking sector has been making profits. The profitability of assets and capital of the banking sector is growing. Increasing the efficiency of Ukrainian banks through cost reduction, the search for new sources of income, mainly commissions, through expanding the areas of interaction between banks and clients, in particular remote banking services, the use of modern innovations, financial technologies requires further scientific research.

Keywords: capital concentration; Herfindahl-Hirschman index; return on assets (ROA); return on capital (ROE); bank assets; capital of banks; banks with a state share; banks with private Ukrainian capital; banks of foreign banking groups.

JEL Classification: G210.

Постановка проблеми. Стабільне функціонування банківської системи є необхідною умовою для стійкого економічного розвитку в довгостроковій перспективі. У сучасних умовах для стабілізації фінансово-економічної ситуації в країні необхідна ефективно функціонуюча, надійна та розвинена банківська система. З метою забезпечення ефективного функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи та посилення євроінтеграційних процесів необхідно дослідити тенденції розвитку, особливості сучасного стану та визначити перспективи її розвитку з урахуванням зарубіжного досвіду. Усе це зумовлює актуальність розроблення заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування банківської системи України з урахуванням тенденцій розвитку, сучасного стану та міжнародного досвіду.

Проблема ефективності діяльності суб'єктів господарювання стає все більш популярною як серед науковців, так і серед практиків. Для компанії підтримка високого рівня ефективності є необхідною умовою для подолання посилення конкуренції та сприяє обмеженню витратання ресурсів виробничого чинника. З точки зору банку, ефективне перетворення видатків у доходи банківської діяльності є основою раціонального розподілу коштів. Ефективність, що розуміється як співвідношення між понесеними витратами та досягнутими результатами, є важливим критерієм оцінки ефективності фінансового суб'єкта. Розвиток методів вимірювання ефективності дав можливість кількісно оцінити ефективність усього банківського сектору. Стало можливим виявлення факторів, що впливають на рівень ефективності, якого досягають банки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку та ефективності функціонування банківської системи Украї-

ни присвятили свої праці вітчизняні науковці: С. Ачкасова [1], Н. Внукова [1], М. Гасюк [2], О. Дзюблюк [3], Г. Карчева [4], Н. Корецька [5], І. Краснова [6], Т. Родіонова [7], К. Суторміна [8], А. Шірінян [9], Л. Шірінян [9], А. Яренко [10] та ін.

Водночас питання заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування банківської системи з урахуванням фінансово-економічної кризи та євроінтеграційних напрямів розвитку економіки України з метою запобігання ризикам концентрації капіталу, потребують подальшого дослідження. У більшості наукових праць залишається поза увагою порівняння національного ринку банківських послуг з ринками інших країн, що стає особливо важливим в умовах євроінтеграційних прагнень України.

Метою статті є аналіз ефективності діяльності банківських установ в Україні в 2010–2021 рр., оцінка концентрації капіталу банківської системи, обґрунтування напрямів підвищення ефективності функціонування українського банківського сектору в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах винятково важливого значення набуває побудова ефективної банківської системи, що стане однією з рушійних сил розвитку економіки.

Період 2010–2011 рр. був часом, коли більшість банківських систем світу оговталися від кризи і створили нову фінансову архітектуру, спрямовану на мінімізацію ризику повторення кризових явищ. Ці зовнішні умови мали суттєвий вплив на український банківський сектор [11, с. 202].

Протягом останніх років банківська система України перебуває в умовах нестабільності та постійних структурних перетворень. Зменшення кількості банківських установ призводить до підвищення концентрації в банківській системі, яка сприяє

зростанню ефективності банківського ринку. Тому проблема ефективності є актуальною для вітчизняної банківської системи.

Концентрація капіталу (*concentration of capital*) – збільшення розмірів капіталу банку в процесі його нагромадження – може здійснюватися шляхом збільшення капіталу банку за рахунок власних коштів (капіталізація частини прибутку), залучення додаткових коштів акціонерів, власників і кредиторів, а також на основі консолідації капіталу шляхом приєднання, злиття банків або створення банківських об'єднань [12].

Необхідність концентрації капіталу обумовлена потребою в:

- розширенні масштабів і підвищенні ефективності банківської діяльності;
- забезпеченні стійкості банківської системи;
- дотриманні вимог законодавства та нормативів Національного банку України;
- забезпеченні платоспроможності, ліквідності та безпеки діяльності банків;
- підвищенні рівня їх конкурентоспроможності та гнучкості у реагуванні на циклічні зміни розвитку економіки;
- необхідністю покриття капіталом банківських ризиків та ін.

Основними показниками концентрації капіталу на рівні банківської системи України є:

- відношення активів банків до ВВП;
- частка найбільшого банку у чистих активах (CR1);
- частка п'яти найбільших банків у чистих активах (CR5);
- частка десяти найбільших банків у чистих активах (CR10);
- частка двадцяти найбільших банків у чистих активах (CR20).

Основними показниками концентрації капіталу на рівні окремого банку є:

- загальна сума його капіталу, активів і зобов'язань;

- питома вага цих показників у відповідних показниках банківської системи країни;

- індекс Херфіндала-Хіршмана (HHI).

Основними показниками ефективності банківської системи України є:

- фінансові результати діяльності (прибуток чи збиток);
- рентабельність активів (ROA);
- рентабельність капіталу (ROE).

Макроекономічні статистичні дані ринку банківських послуг України за останні одинадцять років подамо за допомогою показників:

- розмір ринку, що оцінюється кількістю банківських установ (табл. 1, рис. 1), вартістю активів, капіталу і зобов'язань сектору (табл. 2);
- структура ринку з урахуванням кількості та частки банків з іноземним капіталом в банківській системі (табл. 1, рис. 1),
- структура власності активів банківської системи України з урахуванням частки банків з державною часткою, банків іноземних банківських груп і банків з приватним капіталом в активах (рис. 2);
- ефективність діяльності банків на основі доходів, витрат банків, фінансового результату (прибуток або збиток), рентабельності активів (ROA) і капіталу (ROE) (табл. 3);
- частка найбільших банків у чистих активах сектору за показників CR1, CR5, CR10, CR20 (рис. 3);
- рівень концентрації сектору за індексом Херфіндала-Хіршмана HHI (рис. 4).

Протягом 2010–2011 рр. кількість банківських установ неухильно зменшувалася зі 176 у 2010–2011 рр. до 71 за станом на 1 січня 2021 р. Отже, 59,66% банків припинили свою роботу (табл. 1, рис. 1).

За 2021 р. кількість банків з іноземним капіталом зменшилася на один, а кількість банків зі 100% іноземним капіталом залишилася незмінною. Зокрема, станом на

Таблиця 1

Кількість банків, які мають банківську ліцензію, та з іноземним капіталом в Україні у 2010–2021 рр.*

№ з/п	Назва показника	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1.	Кількість банків, які мають банківську ліцензію	176	176	175	179	162	119	96	82	77	75	73	71
1.1	з них: з іноземним капіталом	55	53	53	49	51	41	38	38	37	35	33	33
1.2	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	20	22	22	19	19	18	17	18	23	23	23	23
2.	Частка банків з іноземним капіталом у банківській системі, %	31,25	30,12	30,29	27,37	31,48	34,46	39,58	46,34	48,05	46,67	45,21	46,48

*Складено на основі [12].

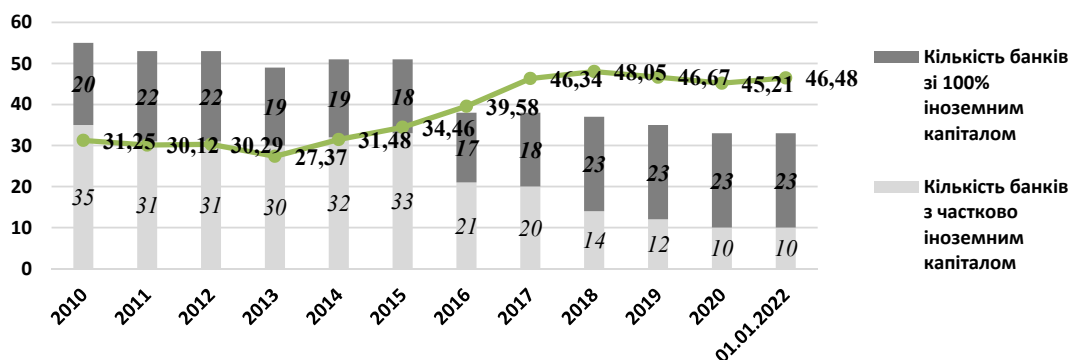

Рис. 1. Динаміка впливу іноземного капіталу на українську банківську систему в 2010–2021 рр.*

*Побудовано на основі [12].

1 січня 2022 року 33 банки (46,48%) мають іноземний капітал, в тому числі 23 зі 100% іноземним капіталом (32,39%). Однак за 2021 рік частка банків з іноземним капіталом у банківській системі збільшилася з 45,95% на 1 січня 2021 р. до 46,48% на 1 січня 2022 р.

Причинами зростання частки банків з іноземним капіталом у банківській системі України, на нашу думку, є зменшення кількості банків з національним капіталом у зв'язку з їх неплатоспроможністю та лік-

відацією і значною кількістю збиткових банків. У зв'язку з ліквідацією низки проблемних банківських установ з приватним українським капіталом, частка банків з іноземним капіталом протягом 2016–2021 рр. є високою та станом на 01.01.2021 р. становить 46,48%.

Збільшення участі іноземних інвесторів має як позитивний, так і негативний вплив на банківську систему України. Зокрема, варто зазначити, що завдяки збільшенню частки іноземних інвесторів в сукупних розмірах

власного капіталу банків України вирішується проблема збільшення капіталізації. Водночас збільшується і вплив іноземних держав на вітчизняну економіку, через обслуговування банками підприємств важливих стратегічних галузей. Тому вирішення проблеми капіталізації банківської системи за рахунок коштів внутрішніх інвесторів є більш пріоритетним.

У 2010 р. банківські установи України мали активів на суму 942088 млн грн, тоді як у 2021 р. ця вартість становила 2053232 млн грн (табл. 2). Активи банків до 2014 р. зростали, у 2015 р. зменшувалися, а з 2016 р. по 2021 р. знову зростали.

Капітал банків з 2010 р. по 2014 р. зростав, у 2014 і 2015 рр. зменшувався, а з 2016 р. по 2021 р. знову зростав (табл. 2).

Зобов'язання банків з 2010 р. по 2015 р. зростали, у 2015 і 2016 рр. – зменшувалися, а з 2017 р. по 2021 р. знову зростали (табл. 2).

Загалом досліджувані показники (активи, капітал і зобов'язання банків) мають тенденцію до зростання. Так, активи зросли в 2,18 раза, капітал – в 1,86 раза, зобов'язання банків – в 2,24 раза (табл. 2).

Для сучасної банківської системи України відчутна тенденція з поступового зменшення частки активів банків у ВВП [1, с. 96–97; 5, с. 64–65]. Так, частка активів банківської системи України у ВВП у 2010 р. становила 87,28%, у 2011 р. – 81,10%, у 2012 р. – 80,25%, у 2013 р. – 87,23%, у 2014 р. – 66,22%, у 2015 р. – 52,59%, у 2016 р. – 42,10%, у 2017 р. – 37,46%, у 2018 р. – 38,19%, у 2019 р. – 37,54%, у 2020 р. – 43,18%, у 2021 р. – 37,61%.

У структурі власності активів банківської системи України частка банків іноземних банківських груп у 2011 р. становила 36% (рис. 2). З 2011 р. зазнала зменшення до 32% у 2012 р. і 25,9% у 2013 р., починаючи з 2014 р. демонструє позитивну тенденцію, збільшившись до 31,2% у 2014 р. і 35,1% у 2015 р. З 2016 р. знову зазнала зменшення і становила 34,9% у 2016 р., 30,4% у 2017 р., 29,8% у 2018 р. і 30,2% у 2019 р. У 2020 р. частка іноземних банків у чистих активах зросла на 0,9% до 31,1%, а у 2021 р. знову зменшилася на 0,9% до 30,2%. З 2013 р. помічаємо тенденцію зменшення частки банків з при-

Таблиця 2

Динаміка активів і пасивів банків України у 2010–2021 рр. (млн грн)*

Роки	Активи	Капітал	Зобов'язання	ВВП	Частка активів банків у ВВП, %
2010	942088	137725	804363	1079346	87,28
2011	1054280	155487	898793	1299991	81,10
2012	1127192	169320	957872	1404669	80,25
2013	1278095	192599	1085496	1465198	87,23
2014	1316852	148023	1168829	1988544	66,22
2015	1254385	103713	1150672	2385367	52,59
2016	1256299	123784	1132515	2983882	42,10
2017	1333831	161108	1172723	3560596	37,46
2018	1359703	154960	1204743	3560596	38,19
2019	1493298	199921	1293377	3978400	37,54
2020	1822841	209460	1613381	4222026	43,18
2021	2053232	255514	1797718	5459574	37,61

*Складено на основі [12; 13].

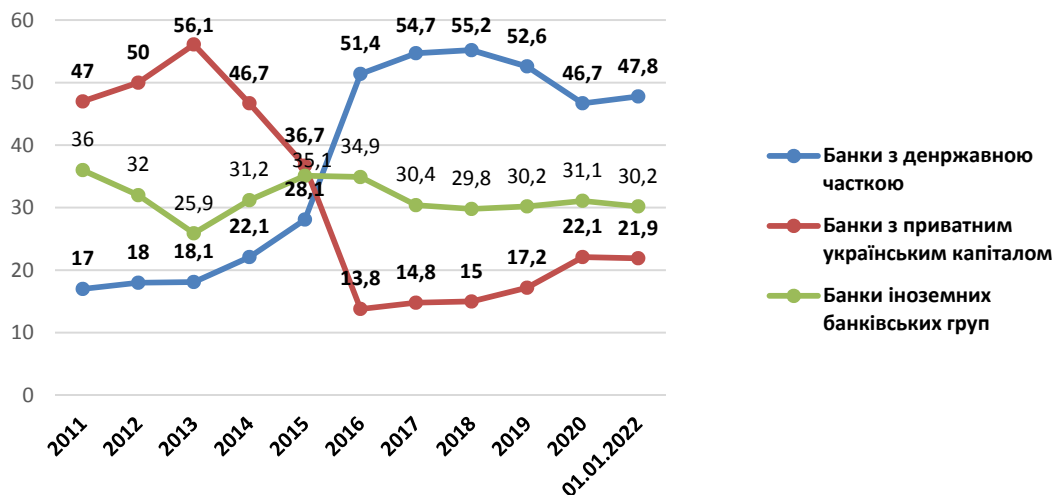

Рис. 2. Структура власності активів банківської системи України станом на 2011–2021 рр. *

*Побудовано на основі [12; 15, с. 3].

ватним українським капіталом на фоні збільшення частки банків з державною часткою, що пояснюється виведенням з ринку значної кількості приватних банків і покращенням регулятивного механізму Національним банком України та переходом у 2016 р. системного АТ КБ “Приватбанк” у стовідсоткову власність держави (рис. 2) [14, с. 40].

З 2010 р. по 2014 р. доходи банків зростали, у 2015–2017 рр. зменшувалися і з 2018 по 2020 р. знову зростали (табл. 3). Витрати банків у 2010–2011 рр. зростали, у 2012 р. зменшилися, з 2013 р. по 2016 р. знову зростали, у 2017 і 2018 рр. зменшувалися та у 2019–2021 рр. знову зростали.

Протягом 2010–2011 рр. банківська система України мала збитки. У 2012 р. вдалося подолати негативні наслідки кризи й отримати прибутки в сумі 4899 млн грн. За підсумками 2013 р. банки отримали сукупний прибуток у сумі 1436 млн грн (табл. 3).

Для банківської системи України 2014–2017 рр. були збитковими (табл. 3). Так, за 2014 р. збитки банківського сектору склали майже 52966 млн грн. За під-

сумками 2015 р. банківська система отримала збиток у розмірі 66600 млн грн. За підсумком 2016 р. функціонуючі банки в Україні отримали збитки на загальну суму 159388 млн грн. Збитки українських банків 2017 р. становили 26491 млн грн.

Показники рентабельності активів (ROA) та капіталу (ROE) протягом 2010–2011, 2014–2017 рр. були від’ємними (табл. 3), що пояснюється збитковістю банківської діяльності за цей період.

Основними причинами збитковості банківської системи України в 2014–2017 рр. були: значне падіння ділової активності в економіці, спричинене збройним конфліктом на сході країни та втратою урядового контролю над частиною території держави, девальвація гривні, зростання темпів інфляції, що, своєю чергою, провокували скорочення банківських вкладів населення, падіння платоспроможності та платіжної дисципліни позичальників, незадовільну динаміку промислового виробництва, інші негативні явища. Загалом це призводило до скорочення процентних доходів банків

Таблиця 3

Динаміка доходів, витрат, фінансових результатів, рентабельності активів (ROA) і рентабельності капіталу (ROE) банків України у 2010–2021 рр.*

Роки	Доходи (млн грн)	Витрати (млн грн)	Фінансові результати (млн грн)	Рентабельність активів (ROA), %	Рентабельність капіталу (ROE), %
2010	136848	149875	-13027	-1,45	-10,19
2011	142778	150486	-7708	-0,76	-5,27
2012	150449	145550	4899	0,45	3,03
2013	168888	167452	1436	0,12	0,81
2014	210201	263167	-52966	-4,07	-30,46
2015	199193	265793	-66600	-5,46	-51,91
2016	190691	350078	-159388	-12,60	-116,74
2017	178054	204545	-26491	-1,93	-15,84
2018	204554	182215	22339	1,69	14,67
2019	243102	184746	58356	4,26	33,45
2020	250171	210445	39727	2,44	19,22
2021	273863	196488	77376	4,09	35,08

*Складено на основі [12].

через незадовільне обслуговування позичальниками вже наданих кредитів та зростання витрат банків внаслідок необхідності формування страхових резервів під проблемну заборгованість [16].

Тим не менше, в об'єктивно вкрай несприятливих умовах банківська система зберегла працездатність, забезпечила своєчасність розрахунків між суб'єктами господарювання, готівковий та безготівковий обіг в країні. Останнім часом активно відновлює депозитний портфель та обсяги кредитування, що позитивно позначилося на показниках прибутковості [16].

Діяльність банків України протягом 2018–2021 рр. характеризувалася ефективністю діяльності. Так, прибуток у системі банків за 2018 р. становив 22339 млн грн, за 2019 р. – 58356 млн грн, за 2020 р. – 39727 млн грн і за 2021 р. – 77376 млн грн, що є найвищим показником за досліджуваний період (табл. 3).

Показники рентабельності активів (ROA) та капіталу (ROE) протягом 2018–

2021 рр. були позитивними (табл. 3), що пояснюється прибутковістю банківської діяльності за цей період. Так, у 2021 р. спостерігалось найвище значення показника рентабельності капіталу (ROE) – 35,08%.

На практиці для оцінки рівня концентрації використовують такі коефіцієнти концентрації: ринкові частки трьох (CR3), п'яти (CR5) і десяти (CR10) провідних банків, а також індекс Херфіндаля–Хіршмана (HHI) [2, с. 101].

Індекс концентрації трьох (CR3), п'яти (CR5) і десяти (CR10) провідних банківських установ розраховуємо відповідно за формулою [2, с. 101]:

$$CR3 = \sum_{i=1}^3 Y_i, CR5 = \sum_{i=1}^5 Y_i,$$

$$CR10 = \sum_{i=1}^{10} Y_i$$

Банківський ринок України сконцентрований, про що свідчать значення показників CR1, CR5, CR10, CR20 (рис. 3) і HHI (рис. 4).

Частка найбільших двадцяти банків у чистих активах за 2021 р. скоротилася на

2,1%, з 91,6% до 89,5% (рис. 3). У 2021 р. двадцять найбільших банків мали 89,5% активів банківської системи (CR20), десять – 73,9% (CR10), п'ять – 53,2% (CR5), один найбільший банк – 19,8% (CR1).

Індекс Херфіндаля–Хіршмана (ННІ) – індикатор концентрації на банківському ринку – розраховується як сума квадратів часток окремих банків у загальному обсязі. Може

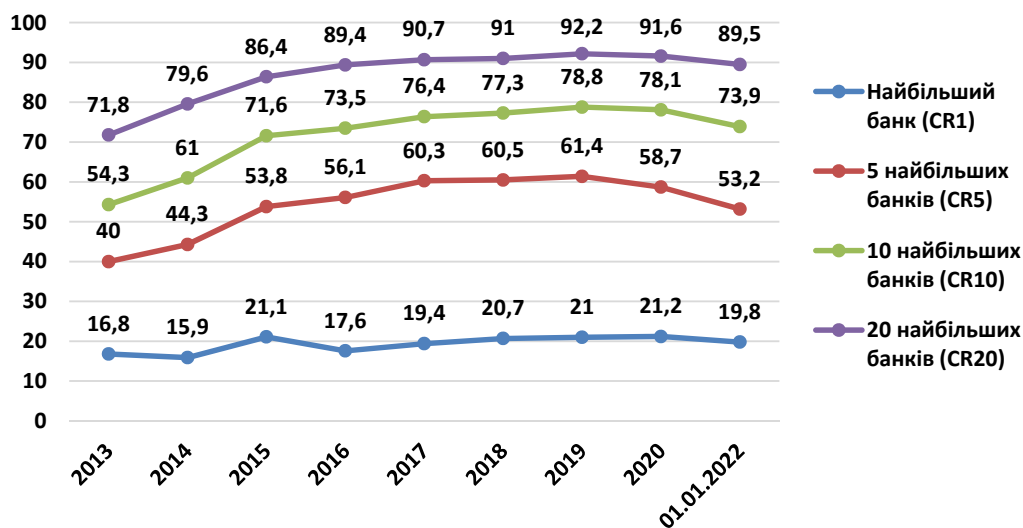

Рис. 3. Частка найбільших банків у чистих активах сектору у 2013-2021 рр., %*

*Побудовано на основі [12; 15, с. 3].

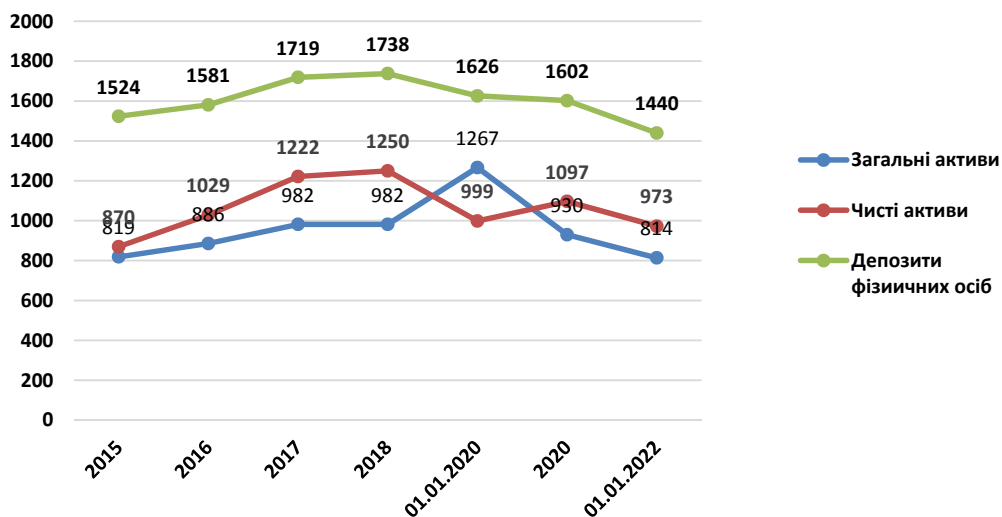

Рис. 4. Рівень концентрації банківського сектору за показником ННІ у 2015-2021 рр.*

*Побудовано на основі [12; 15, с. 3].

набувати значень від 0 до 10 000 (до 1 000 – ринок є слабо концентрованим) [12].

Як видно з рис. 4, у 2021 р. індекс Херфіндаля–Хіршмана (ННІ) за депозитами фізичних осіб перевищує 1000, а індекс Херфіндаля–Хіршмана (ННІ) за чистими активами і за загальними активами є менше 1000. Таким чином, у 2021 р. за індексом Херфіндаля–Хіршмана (ННІ) рівень концентрації на банківському ринку України за депозитами фізичних осіб є концентрованим, а за чистими активами і за загальними активами – слабо концентрованим. Загалом за 2021 р. рівень концентрації загальних активів, чистих активів і депозитів фізичних осіб знижувалися. Рівень концентрації загальних активів знизився (рис. 4) через значні обсяги списання непрацюючих кредитів великими банками.

Висновки. На основі вищезазначеного можемо зробити такі висновки:

1. За аналізований період кількість комерційних банків в Україні систематично зменшувалась зі 176 у 2010–2011 рр. до 71 у 2021 р. Водночас за цей же період вартість активів банківського сектору в Україні зросла у 2,18 раза. У 2010 році комерційні банки України мали активи на суму 942088 млн. грн., тоді як у 2021 р. ця вартість становила 2053232 млн грн.

2. Провідне місце на ринку фінансових послуг України займають банки. У 2010–2013 рр. їхня частка у ВВП становила більше 80%. Однак для сучасної банківської системи відчутна тенденція до поступового зменшення частки активів банків у ВВП з 66,22% у 2014 р. до 37,61% у 2021 р.

3. В аналізованому періоді частка іноземних організацій в активах банківського сектору Україна коливалася від 36,0% у 2010 р. до 30,2% станом на 01.01.2022 р. Протягом 2016 р. в структурі власності банківської системи України відбувалися значні перегрупу-

вання в групі банків з державною часткою і групі банків з приватним капіталом.

4. Банківський ринок України сконцентрований, про що свідчать значення показників CR1, CR5, CR10, CR20 і ННІ.

5. Банківська система України у 2018–2021 рр. залишалася стійкою до впливу кризи та високоприбутковою. Банки високоприбуткові, зберігають високу рентабельність активів (ROA) і капіталу (ROE), добре капіталізовані, пристосувалися до карантинних умов роботи, що дає змогу нарощувати кредитування у роздрібному та корпоративному сегментах. Прибутковість сектору зберігається, а основні статті доходів стрімко зростають. Значну частину прибутку банки спрямовують на нарощення капіталу. Прибуток банківського сектору концентрований: п'ять найприбутковіших банків сформували 67% усього прибутку.

6. Дослідження банківського сектору України показує, що банківська криза 2015–2018 рр. дала змогу системі позбутися слабких банків, діяльність яких мала ризикований характер. Звісно, це були втрати для економіки, але після того, як збанкрутували неплатоспроможні, в системі залишились банки, які створили певний запас міцності. Такий фактор став одним з ключових, що забезпечив проходження банківською системою коронакризи. Реорганізація каналів збуту, а також оптимізація систем дистанційного обслуговування клієнтів та мережі відділень створили передумови для пом'якшення її наслідків. У підсумку банківський сектор навіть у складні часи функціонує з прибутком.

7. Банки нерозривно пов'язані з економікою. Дослідження свідчать про те, що існує кореляція між макроекономічною ситуацією в країні та рівнем ефективності банків.

8. Аналіз ефективності діяльності банків України засвідчує наявність суттєвих відмінностей між банками різних груп щодо ефективності діяльності. Найкращий се-

редній показник рентабельності власного капіталу за 2017–2019 рр. показали іноземні банки. Станом на 2019 р. їх показник становив 35,42%. Рентабельність власного капіталу державних банків – 24,53%, а приватних – 24,08%. [7 с. 180].

9. Обсяг непрацюючих кредитів (NPL) в українських банках упродовж 2021 р. зменшився на 85,2 млрд грн. Частка NPL у кредитному портфелі скоротилася за рік на 11% – з 41% на 1 січня 2021 р. до 30% на 1 січня 2022 р. Поточний показник є найкращим результатом із початку 2017 р., відколи обсяг NPL визначається за оновленою методологією. Якість кредитних портфелів підвищилася в банках усіх груп. Зокрема, у банків іноземних банківських груп та у банків з приватним капіталом частка NPL вже скоротилася нижче рівня 10%, який визначено цільовим для банківського сектору до кінця 2024 р. в Стратегії Національного банку України. Державні банки за 2021 р. скоротили обсяг непрацюючих кредитів найбільше – на 56,2 млрд грн, що становить майже дві третини від загального скорочення у банківському секторі. У результаті частка проблемних кредитів у державних банках за рік знизилася з 57,4% до 47,1%. Водночас вони й досі акумулюють понад 70% сукупного NPL-портфеля [12]. Таким чином, за часткою непрацюючих активів (NPL) діяльність банків з іноземним капіталом і приватних українських банків є найбільш ефективною, а діяльність банків з державною часткою є менш ефективною.

10. Актуальними напрямками підвищення ефективності діяльності банків України мають стати: зниження витрат, пошук нових джерел отримання доходів, в основному комісійних, через розширення напрямів взаємодії банків з клієнтами, оптимізація структури активів у контексті зниження в них частки недоходних активів і непрацюючих кредитів.

Список використаних джерел

1. Внукова Н. М., Ачкасова С. А. Оцінка впливу моделі державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг. Ринок фінансових послуг: погляд у майбутнє : монографія. Київ : Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, ФОП Ямчинський О.В., 2019. С. 80–101. URL : http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25105/1/%D0%92%D0%BD%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9D%D0%9C_%D0%90%D1%87%D0%BA%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D0%90_%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE_%D0%9A%D0%B8i%D0%B2.pdf.
2. Гасюк М. О. Оцінка індексів концентрації банківської системи України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Вип. 2. С. 99–104. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_2_22.
3. Монетарні важелі стимулювання розвитку економіки України: глобальні виміри та національні інтереси : монографія / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2021. 300 с.
4. Карчева Г. Т. Фінансовий стан банків України в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи. Ефективна економіка. 2020. № 3. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7708>.
5. Корецька Н. І. Процес концентрації ринку банківських послуг України: оцінка та стратегії позиціонування. Економічний форум. Гроші, фінанси і кредит. 2014. № 1. С. 196–204. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6594>.
6. Краснова І. В. Роль та місце банківської системи в забезпеченні економічного зростання в умовах фінансової інтеграції. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 21. С. 63–69. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2016/13.pdf.
7. Родіонова Т. А., Пятков А. М. Аналіз ефективності державних, приватних і іноземних банків України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2020. Вип. 12. С. 171–185.

8. Суторміна К. М. Оцінка індикаторів концентрації ринкової структури банківської системи України. Бізнес Інформ. 2014. № 6. С. 330–335. URL : http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=binf_2014_6_58.

9. Шірінян Л. В., Шірінян А. С. Конкуренція банків: Україна та інші країни. Науково-практичний збірник. Фінансові послуги. 2018. № 5. С. 33–37. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/28874/1/%D0%A1ompetitivene%20of%20banks%20Ukraine%20versus%20other%20countries.pdf>.

10. Яренко А. В. Маркетингове дослідження процесів концентрації на банківському ринку України. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2012. № 6. С. 349–356. URL : https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Visnyk/2012-6/349_356.pdf.

11. Skrzypek Jurand, Trojak Mariusz Radoslaw. Pomiar efektywności banków w Polsce z wykorzystaniem stochastycznej analizy granicznej. Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica. 2014. 3 (303). S. 201–216. URL : https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/7728/skrzypek_trojak_pomiar_efektywnosci_bankow_w_polsce_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

12. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua/>.

13. Валовий внутрішній продукт. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2003/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/arh_vvp_kv.html.

14. Кулиняк І. Банки з іноземним капіталом: рейтингування та роль у забезпеченні сталого розвитку фінансового сектору України. Вісник АПСВТ. 2018. №3. С. 36–50. URL : https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_2018-36-50.pdf.

15. Огляд банківського сектору. Лютий. 2022 року. 12 с. URL : https://bank.gov.ua/admin/uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-02.pdf?v=4.

16. Моніторинг відділу фінансової політики “Фінансовий тиждень” 7-15 лютого 2019 року. Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <http://old.niss.gov.ua/articles/3316/>.

References

1. Vnukova, N. M., Achkasova, S. A. (2019). Otsinka vplyvu modeli derzhavnoho rehulivannia na rozvytok rynku finansovykh posluh. Rynok finansovykh posluh : pohliad u maibutnie [Assessment of the impact of the state regulation model on the development of the financial services market. The market of financial services: a look into the future]. Kyiv : Kyiv National University named after Taras Shevchenko, FOP Yamchynskiy O.V. Available at: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25105/1/%D0%92%D0%BD%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%9D%D0%9C_%D0%90%D1%87%D0%BA%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D0%90_%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE_%D0%9A%D0%B8%D0%B2.pdf.

2. Hasiuk, M. O. (2016). Otsinka indeksiv kontsentratsii bankivskoi systemy Ukrainy [Evaluation of concentration indices of the banking system of Ukraine]. Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic Problems of the Modern Period of Ukraine, 2, 99–104. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_2_22.

3. Dziubliuk, O. V. (2021). (Ed.). Monetarni vazheli stymulivannia rozvytku ekonomiky Ukrainy: hlobalni vymiry ta natsionalni interesy [Monetary levers for stimulating the development of the economy of Ukraine: global dimensions and national interests]. Ternopil: Yu.V. Osadtsa [in Ukrainian].

4. Karcheva, G. T. (2020). Finansovy stan bankiv Ukrainy v umovakh zahrozy svitovoi finansovo-ekonomichnoi kryzy [Financial condition of banks of Ukraine under the threat of the global financial and economic crisis.]. Efektyvna ekonomika – Efficient Economy, 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7708>.

5. Koretska, N. I. (2014). Protsets kontsentratsii rynku bankivskykh posluh Ukrainy: otsinka ta stratehii

- pozytionuvannia [The process of concentration of the banking services market of Ukraine: assessment and positioning strategies]. *Ekonomichniy forum. Hroshi, finansy i kredyt – Economic Forum. Money, Finance and Credit*, 1, 196–204. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6594>.
6. Krasnova, I. V. (2016). Rol ta mistse bankivskoi systemy v zabezpecheni ekonomichnogo zrostantia v umovakh finansovoi intehratsii [The role and place of the banking system in ensuring economic growth in the conditions of financial integration]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience*, 21, 63–69. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2016/13.pdf.
7. Rodionova, T. A., Pyatkov, A. M. (2020). Analiz efektyvnosti derzhavnykh, pryvatnykh i inozemnykh bankiv Ukrainy [Analysis of the efficiency of state, private and foreign banks of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina. Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm – Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. International relations. Economy. Local Studies. Tourism*, 12, 171–185 [in Ukrainian].
8. Sutormina, K. M. (2014). Otsinka indyikatoriv kontsentratsii rynkovoi struktury bankivskoi systemy Ukrainy [Evaluation of concentration indicators of the market structure of the banking system of Ukraine]. *Biznes Inform – Business Inform*, 6, 330–335. Available at: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=binf_2014_6_58.
9. Shirinyan, L. V., Shirinyan, A. S. (2018). Konkurentsia bankiv: Ukraina ta inshi krainy [Bank competition: Ukraine and other countries]. *Naukovo-praktychnyi zbirnyk. Finansovi posluhy – Scientific and practical collection. Financial Services*, 5. Available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/28874/1/%D0%A1ompetitiveness%20of%20banks%20Ukraine%20versus%20other%20countries.pdf>.
10. Yarenko, A. V. (2012). Marketynhove doslidzhennia protsesiv kontsentratsii na bankivskomu rynku Ukrainy [Marketing study of concentration processes in the banking market of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu tekhnolohii ta dyzainu – Bulletin of the Kyiv National University of Technology and Design*, 6, 349–356. Available at: https://knuud.edu.ua/publications/pdf/Visnyk/2012-6/349_356.pdf.
11. Skrzypek Jurand, Trojak Mariusz Radosław (2014). Pomiar efektywności banków w Polsce z wykorzystaniem stochastycznej analizy granicznej. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*, 3 (303), 201–216. Available at: https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/7728/skrzypek_trojak_pomiar_efektywnosci_bankow_w_polsce_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
12. Ofitsiyniy sait Natsionalnogo banku Ukrainy – Official website of the National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/>.
13. Valovy vnurishnii produkt [Gross domestic product]. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy – Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2003/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/arh_vvp_kv.html.
14. Kulyniak, I. (2018). Banky z inozemnym kapitalom: reitynhuvannia ta rol u zabezpechenni staloho rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy [Banks with foreign capital: rating and role in ensuring sustainable development of the financial sector of Ukraine]. *Visnyk APSVT – Bulletin of APSVT*, 3, 36–50. Available at: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_2018-36-50.pdf.
15. Ohliad bankivskoho sektoru – Overview of the banking sector. (2022). February, 12. Available at: https://bank.gov.ua/admin/uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-02.pdf?v=4.
16. Monitorynh viddilu finansovoi polityky “Finansoviy tyzhden” 7-15 liutoho 2019 roku. [Monitoring of the Financial Policy Department “Financial Week”]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen National Institute of Strategic Studies*. (2019). February, 7-15. Available at: <http://old.niss.gov.ua/articles/3316/>.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2022.